СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

KreativEU
Knowledge & Creativity European University

Международна научно-практическа конференция

90 години дарителство, знание, иновации и устойчиво развитие в СА „Д. А. Ценов" – Свищов

Том III

5-7 ноември 2026 г.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

90 ГОДИНИ ДАРИТЕЛСТВО, ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СА „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

Свищов, 5-7 ноември 2026 г.

Посветена на 90 години от създаването на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ III

Международната научно-практическа конференция е организирана при изпълнение на Административен договор № КП-06-МНФ/23 от 18.08.2026 г. (BNSF-1.010-0023-C01) на Фонд „Научни изследвания“ при МОН по Процедура за подкрепа на международни научни форуми, провеждани в Република България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2026

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Марин Маринов
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – председател
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Любчо Варамезов
Доц. д-р Маргарита Шопова
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Драгомир Илиев
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Сергей Найденов
Доц. д-р Катя Личева
Проф. д-р Пенка Шишманова
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Михаил Чиприянов
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Теодора Филипова
Ст. преп. Елка Узунова
Ст. преп. д-р Радослав Николов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Здравко Любенов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Атанас Атанасов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Красимира Славева
Гл. ас. д-р Асен Божиков
Ст. преп. д-р Венцислав Диков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Атанас Атанасов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Красимир Шишманов
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Танер Исмаилов
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Валентин Милинов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Зорница Петкова

Публикуваните материали са рецензирани по метода на двойно сляпо рецензиране. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете. Фонд „Научни изследвания“ не носи отговорност за съдържанието на докладите, представени на научния форум, както и за съдържанието на рекламните и други материали за него.

ISBN 978-954-23-2690-8 (print)
ISBN 978-954-23-2691-5 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

90 YEARS OF CHARITY, KNOWLEDGE, INNOVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS - SVISHTOV

Svishtov, 5th - 7th November 2026

Dedicated to the 90th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME III

The International Scientific and Practical Conference was organized in the implementation of Administrative Contract № КП-06-МНФ/23 of August 18, 2026 (BNSF-1.010-0023-C01), awarded by the Bulgarian National Science Fund at the Ministry of Education and Science under the Procedure for Support of International Scientific Forums Held in the Republic of Bulgaria

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2026

PROGRAM COMMITTEE
Assoc. Prof. Marin Marinov, PhD
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Prof. Bozhidar Bozhinov, PhD
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD
Assoc. Prof. Margarita Shopova, PhD
Assoc. Prof. Vanya Grigorova, PhD
Assoc. Prof. Rumen Jerusalemov, PhD
Assoc. Prof. Plamen Yordanov, PhD
Assoc. Prof. Dragomir Iliev, PhD
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Assoc. Prof. Katya Licheva, PhD
Prof. Penka Shishmanova, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Plamen Petkov, PhD
Assoc. Prof. Pepa Stoykova, PhD
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Teodora Filipova, PhD
Senior Lecturer Elka Uzunova
Senior Lecturer Radoslav Nikolov, PhD

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov. PhD, Chairman
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Prof. Atanas Atanasov, PhD
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Ch. Assist. Prof. Asen Bozhikov, PhD
Sen. Lect. Ventsislav Dikov

EDITORIAL BOARD
Prof. Atanas Atanasov, PhD – Chair
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Assoc. Prof. Taner Ismailov, PhD
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, PhD
Assoc. Prof. Galya Ivanova-Kuzmanova, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Hristo Sirashki, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Valentin Milinov, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Ventsislav Vasilev, PhD
Assoc. Prof. Zornitsa Petkova, PhD

The published materials have been peer-reviewed using the double-blind review method. The authors are solely responsible for the content of the materials, the opinions expressed, the data used, the cited sources, and the linguistic formatting of the texts. The Bulgarian National Science Fund bears no responsibility for the content of the papers presented at the scientific forum, nor for the content of its promotional or other materials.

ISBN 978-954-23-2690-8 (print)
ISBN 978-954-23-2691-5 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ III
ОТРАСЛИ НА ИКОНОМИКАТА

THE FRANCHISE BUSINESS MODEL IN CONTEMPORARY INTERNATIONAL BUSINESS: OPPORTUNITIES AND LEGAL PERSPECTIVES
Prof. Dr. Emilija Gjorgjioska, PhD, Prof. Dr. Tatjana Spaseska, PhD, Prof. Dr. Aneta Risteska-Jankuloska, PhD, Prof. Dr. Dragica Odzaklieska, PhD 9

ЧОВЕШКИЯТ КАПИТАЛ КАТО ФАКТОР ЗА ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИЯ УСПЕХ – ЕМПИРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ СРЕД МЛАДИ БЪЛГАРСКИ ПРЕДПРИЕМАЧИ
Проф. д-р Любчо Варамезов, докторант Любомир Николов..... 19

ПОТЕНЦИАЛ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ СХЕМИ ЗА КАЧЕСТВО ПРИ СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРОДУКТИ И ХРАНИ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Марина Николова..... 27

ПРИЛАГАНЕ НА КЛЪСТЕРЕН АНАЛИЗ ПРИ МОНИТОРИНГ НА ДЕБИТОРСКАТА ЗАДЛЪЖНЯЛОСТ
Проф. д-р Светослав Илийчовски..... 37

ФОЛКЛОРНИЯТ ТУРИЗЪМ КАТО РЕСУРС ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ: СТРАТЕГИЧЕСКИ ПОДХОД
Проф. д-р Теодора Димитрова, д-р Захарина Томова 47

ОЦЕНКА НА ЧУВСТВИТЕЛНОСТТА НА ВЪТРЕШНОТО ПОТРЕБЛЕНИЕ НА ОСНОВНИ ХРАНИТЕЛНИ ПРОДУКТИ В КОНТЕКСТА НА ХРАНИТЕЛНАТА СИГУРНОСТ НА БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Ангел Саров, Гл. ас. д-р Михаела Михайлова, гл. ас. д-р Даниела Цвяткова, гс. д-р Боряна Козарева, ас. Диляна Бояджиева 54

ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ НА БАЛКАНИТЕ – ХРОНОЛОГИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИ
Доц. д-р Добрин Ганчев, доц. д-р Сергей Найденов 62

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА УПРАВЛЕНСКИЯ ПРОЦЕС В СЪВРЕМЕННИТЕ ЗЕМЕДЕЛСКИ СТОПАНСТВА
Доц. д-р Елена Йорданова, гл. ас. д-р Георги Ангелов, гл. ас. д-р Цветан Марков..... 73

ПОДКРЕПА НА ИНИЦИАТИВИ ЗА УСТОЙЧИВОСТ - ВОДЯТ ЛИ ПОЛОЖИТЕЛНИТЕ НАГЛАСИ ДО ГОТОВНОСТ ЗА ПОЕМАНЕ НА РАЗХОДИ?
Доц. д-р Емил Николов 78

ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА БИЗНЕСА – ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИ КОНТЕКСТ
Доц. д-р Искра Пантелеева, проф. д-р Беата Сковрон-Миелник, гл. ас. д-р Себастиан Наройчик..... 88

ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ И ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ КАТО ДВИГАТЕЛИ НА НОВИТЕ ТЕНДЕНЦИИ В ТУРИЗМА
Доц. д-р Любка Илиева, проф. д.ик.н. Марина Алексеевна Измайлова 97

ИНОВАЦИОННИ ПОДХОДИ В УПРАВЛЕНИЕТО НА ТУРОПЕРАТОРСКАТА ДЕЙНОСТ
Доц. д-р Любомира Тодорова 105

СЕМЕЙНИЯТ БИЗНЕС В БЪЛГАРИЯ КАТО МОДЕЛ ЗА ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ТЪРГОВСКА ДЕЙНОСТ
Доц. д-р Петранка Мидова 112

ПРИНОС НА ИКОНОМИКАТА НА СПОДЕЛЯНЕТО ЗА ПОСТИГАНЕ НА ЦЕЛИТЕ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ
Доц. д-р Петя Иванова..... 119

ИЗСЛЕДВАНЕ ПРИЛОЖЕНИЕТО НА АНАЛИЗА НА ГОЛЕМИ ДАННИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ РИТЕЙЛ СЕКТОРА: ПРИМЕРИ ОТ ЕВРОПЕЙСКИ СТРАНИ
Доц. д-р Симеонка Петрова..... 127

THE ROLE OF DIGITAL ECOSYSTEMS IN ACCELERATING ENTREPRENEURIAL CAPACITY IN EMERGING ECONOMIES
Assoc. Prof., PhD Tatiana Bucos..... 137

ТУРИЗЪМ В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНА ИКОНОМИЧЕСКА И ГЕОПОЛИТИЧЕСКА КРИЗА
Доц. д-р Тихомир Личев..... 145

СОЦИАЛНАТА ИКОНОМИКА – ХАРАКТЕРИСТИКИ, ЦЕЛИ, ОБХВАТ
Гл. ас. д-р Ваня Ганева..... 151

ДИСПРОПОРЦИИ В ДИГИТАЛНОТО РАЗВИТИЕ НА ТЪРГОВСКИЯ БИЗНЕС В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Гл. ас. д-р Зоя Иванова, гл. ас. д-р Иван Маринов..... 158

СЪТРУДНИЧЕСТВОТО И ИНДУСТРИАЛНИТЕ ЕКОСИСТЕМИ КАТО ДВИГАТЕЛИ ЗА ИНОВАЦИИ И РАЗВИТИЕ НА МАЛКИ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ
Гл. ас. д-р Ивайло Костов 166

THE INTRODUCTION OF THE EURO AND THE FUTURE OF RETAIL TRADE IN BULGARIA: ATTITUDES AND PROSPECTS
Head Assist. Prof. PhD, Ivan Marinov 173

СЪВРЕМЕННИ АГРОБИЗНЕС РЕШЕНИЯ В КОНТЕКСТА НА КРЪГОВАТА ИКОНОМИКА
Гл. ас. д-р Илияна Кръстева..... 181

ДИГИТАЛНО ПРЕПОЗИЦИОНИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ДЕСТИНАЦИИ: ИНОВАЦИИ, МАРКЕТИНГ И ИКОНОМИЧЕСКИ ЕФЕКТИ
Гл. ас. д-р Кристина Шопова, д-р Юлия Проценко 188

СИСТЕМА ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА НА ГРИФИД ХОТЕЛИ
Гл. ас. д-р Павлин Павлов 196

ТЪРГОВСКИ КОМУНИКАЦИИ И ИЗПОЛЗВАНЕТО ИМ ОТ СЪВРЕМЕННИ ЗЕМЕДЕЛСКИ ФИРМИ
Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева 204

ДОВЕРИЕТО В СПОДЕЛЯНЕТО НА ЗНАНИЯ
Гл. ас. д-р Явор Станев 208

ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО В КОНТЕКСТА НА НАГЛАСИТЕ В БЪЛГАРСКОТО ОБЩЕСТВО И БИЗНЕС
Ас. д-р Александър Личев 217

ТЕНДЕНЦИИ ПРИ РЕГИСТРАЦИЯТА НА ДРУЖЕСТВА С ПРОМЕНЛИВ КАПИТАЛ В БЪЛГАРИЯ
Ас. д-р Елена Вълчева 225

ТЪРГОВСКИТЕ ФИРМИ В СВИЩОВ В ПЕРИОДА ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО ДО ВОЙНИТЕ (1912-1918 Г.) – ОБЩ ПРЕГЛЕД
Преп. д-р Емилия Вачева 232

СПЕЦИФИКИ ПРИ „МОДУЛИРАНЕ“ НА ПРАВООТНОШЕНИЯТА В АДМИНИСТРАТИВНОНАКАЗАТЕЛНОТО ПРОИЗВОДСТВО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ“ /ОБЗОР НА ПОРОЧНАТА САНКЦИОННА ПРАКТИКА
Преп. Игнат Папазов 240

ОБОГАТЯВАНЕТО НА ДЛЪЖНОСТТА – СТРАТЕГИЯ ЗА МОТИВАЦИЯ И ПРЕДПОСТАВКА ЗА ФОРМИРАНЕ НА НЕФОРМАЛНИ ИНОВАЦИОННИ МРЕЖИ
Докторант Анелия Станева 246

РЕТРОСПЕКТИВЕН АНАЛИЗ В РАЗВИТИЕТО НА ПОДХОДА ЛИДЕР КЪМ ВОМР
Докторант Аделина Ангелова 253

ПОТЕНЦИАЛ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ГОЛФ ТУРИЗМА В БЪЛГАРИЯ
Докторант Ангел Ангелов 263

ТЕРИТОРИАЛНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЗАЕТОСТТА И РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ В БАЛНЕО, СПА И УЕЛНЕС ТУРИЗМА В БЪЛГАРИЯ
Докторант Антоанета Христова, ас. д-р Бартош Марчинковски 270

ДИСБАЛАНСИ И ПАЗАРНИ ДЕФОРМАЦИИ НА ПОЗЕМЛЕНИТЕ ОТНОШЕНИЯ В БЪЛГАРИЯ
Докторант Атанас Атанасов 278

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ ПОТЕНЦИАЛА НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ В СЪВРЕМЕННИТЕ ЗЕМЕДЕЛСКИ СТОПАНСТВА В КОНТЕКСТА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ
Докторант Боримил Шопов 285

КЛИМАТОЛЕЧЕНИЕТО КАТО СПЕЦИАЛИЗИРАНА ФОРМА НА ЗДРАВНИЯ ТУРИЗЪМ: ТЕОРЕТИЧЕН АНАЛИЗ И КОНЦЕПТУАЛНО ПОЗИЦИОНИРАНЕ
Докторант Ваня Стоева-Андонова..... 290

ОТ ЛИНЕЙНИЯ КЪМ КРЪГОВИЯ МОДЕЛ: КОНЦЕПТУАЛНИ ОСНОВИ И СЕКТОРНИ ПРОЯВЛЕНИЯ В ТУРИЗМА
Докторант Виктория Георгиева Джамбазка..... 297

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ В ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ – ОСНОВНИ НАПРАВЛЕНИЯ И ЦЕЛЕВИ ОРИЕНТИРИ
Докторант Деница Гъркова 306

ЗАЩО ESG НЕ РАБОТИ (И КАК ДА ГО НАПРАВИМ ДА РАБОТИ): КРИТИЧЕН АНАЛИЗ НА ESG ПРАКТИКИТЕ В МСП
Докторант Десислава Белева-Димитрова 313

МЕСТНОТО САМОУПРАВЛЕНИЕ КАТО ФАКТОР ЗА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ДЕСТИНАЦИИ
Докторант Ива Пламенова Панайотова..... 324

ТЕХНОЛОГИЧНИТЕ ИНОВАЦИИ КАТО ФАКТОР ЗА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ
Докторант Калин Борисов..... 332

ФИНАНСИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИ ДЕЙНОСТИ ЧРЕЗ НПВУ И ЕВРОПЕЙСКИТЕ ФОНДОВЕ
Докторант Мария Иванова Павлова-Кондрова..... 340

ЗАПЛАХИ ЗА КОРПОРАТИВНАТА СИГУРНОСТ ПРЕД ТЪРГОВСКИЯ БИЗНЕС
Докторант Ралица Йовчева..... 349

ДИГИТАЛНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ КАТО ФАКТОР ЗА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докторант Теодора Попова 357

РАЗВИТИЕ НА ИНДУСТРИЯТА В БЪЛГАРИЯ – РЕТРОСПЕКТИВЕН АНАЛИЗ
Докторант Тихомир Георгиев..... 367

РОЛЯТА НА КЕТЪРИНГ ОБСЛУЖВАНЕТО КАТО ФАКТОР ЗА ПОВИШАВАНЕ АТРАКТИВНОСТТА НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ СЪБИТИЯ
Докторант Цветелина Петрова..... 375

СЪВРЕМЕННИ МЕТОДИЧЕСКИ ПОДХОДИ ПРИ РЕАЛИЗИРАНЕ НА УЧЕНИЧЕСКИ ТУРИСТИЧЕСКИ ПЪТУВАНИЯ
Докторант Цветелина Телбис 382

ИНТЕГРИРАНЕ НА КРЪГОВИ БИЗНЕС МОДЕЛИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА КАТО ОСНОВА ЗА ПРЕХОД КЪМ ИНДУСТРИЯ 5.0
Докторант Захари Пенев..... 390

ESG PERFORMANCE AND MARKET VALUATION IN CHINA'S INDUSTRIAL SECTOR: THE MODERATING ROLE OF IDIOSYNCRATIC RISK
PhD student Yan Fu 398

R&D CAPITAL INTENSITY AND FIRM VALUE IN CHINA'S INDUSTRIAL SECTOR: EVIDENCE FROM OWNERSHIP HETEROGENEITY
PhD student Xinyue Du 412

UNMANNEDSTORES–НОВАТА КОНЦЕПЦИЯ В СВЕТОВНАТА ТЪРГОВСКА ПРАКТИКА
Студент Аница Декова 425

ОТРАСЛОВА СТРУКТУРА НА ИКОНОМИКАТА И НЕЙНОТО ЗНАЧЕНИЕ ЗА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ
Студент Борислава Горецова 431

ВЛИЯНИЕТО НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА ВЪРХУ УПРАВЛЕНСКИТЕ РЕШЕНИЯ В МАЛКИЯ БИЗНЕС
Студент Даяна Пламенова Лучева 441

ИКОНОМИЧЕСКИ И СОЦИАЛНИ ИЗМЕРЕНИЯ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

ELENA DALLES AND PHILANTHROPY IN BELLE ÉPOQUE: HERITAGE, SOCIAL IMPACT AND CULTURAL LEGACY
Prof. Dr. Hab. Silviu Miloiu 455

РЕСУРСНИ И ОРГАНИЗАЦИОННИ ПРЕДПОСТАВКИ ЗА ВНЕДРЯВАНЕ НА ИИ-БАЗИРАНИ СИСТЕМИ В БЪЛГАРСКИТЕ ЧИТАЛИЩА
Доц. д-р Александрина Александрова, гл. ас. д-р Атанаска Решеткова, гл. ас. д-р Евгени Овчинников 487

ОТВЪД РЕКА ДУНАВ: НЕВИДИМИЯТ ИКОНОМИЧЕСКИ, ИНТЕЛЕКТУАЛЕН И КУЛТУРЕН МОСТ МЕЖДУ СВИЩОВ И БУКУРЕЩ ПРЕЗ ВЕКОВЕТЕ
Доц. д-р Александър Ганчев 495

КУЛТУРНОТО И ПРИРОДНОТО НАСЛЕДСТВО КАТО ОБЕКТ НА УСТОЙЧИВАТА ОТЧЕТНОСТ
Доц. д-р Галина Чиприянова, студент Emanuel Proenca Gomes, студент Rodrigo Miguel Gomes Rodrigues, студент Lara Alexandra De Paiva Tome, студент Miguel Angelo Bretes Pereira Carolo студент Santiago Pimenta Fernandes, студент Faisal S. A. Abulhatal 502

ПАРАДОКСИТЕ НА ЕДИН ТУРИСТИЧЕСКИ ОБЕКТ: РЕСТОРАНТ И БАР-ВАРИЕТЕ „ЦИГАНСКИ ТАБОР“ МЕЖДУ ЕТНИЧЕСКАТА КУЛТУРА И КОМЕРСИАЛНАТА ЕКЗОТИЗАЦИЯ
Доц. д-р Йелис Еролова, гл. ас. д-р Бехрин Шопова 509

РАЗВИТИЕ НА СТОПАНСКАТА ЕТИКА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Катя Личева 517

REMARKABLE, VETERAN AND MONUMENTAL TREES AS HERITAGE: RECOGNITION AND THE GOVERNANCE OF CARE IN SELECTED EUROPEAN JURISDICTIONS
Assoc. Prof. Lucia Nováková, PhD, Prof. Dr. Hab. Silviu Miloiu 522

ИНСТИТУЦИОНАЛНИЯТ МОДЕЛ НА СТОПАНСКАТА АКАДЕМИЯ „ДИМИТЪР А. ЦЕНОВ“ ЗА КАЧЕСТВО И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ – 90 ГОДИНИ ЛИДЕРСТВО В ИКОНОМИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ НА СТРАНАТА
Доц. д-р Росица Колева 540

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ВНЕДРЯВАНЕТО НА ИНОВАЦИИ В КУЛТУРНИЯ ТУРИЗЪМ
Гл. ас. д-р Милен Атанасов, ас. д-р Йоана Константинова..... 550

THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON THE EDUCATION SYSTEM
Senior Instructor PhD in Economic Sciences Fuad Jabbarov Zeydulla Oglu 558

POTENTIAL OF INTERNATIONAL LEGAL FRAMEWORKS PROTECTING INTRINSIC VALUES IN CULTURAL HERITAGE
Assistant Professor PhD Said Edaich 567

MANAGEMENT OF CULTURAL-RELIGIOUS HERITAGE: HISTORICAL, SPIRITUAL, AND INTERNATIONAL DIMENSIONS OF FÁTIMA AND CZĘSTOCHOWA
Katarzyna Łukaniszyn-Domaszewska, PhD, Katarzyna Mazur-Włodarczyk, PhD, Elżbieta Karaśq, PhD..... 576

INDUSTRY-ORIENTED CHINESE CRAFTS: AN EXPECTATIONS PERSPECTIVE
Katarzyna Mazur-Włodarczyk, PhD, Katarzyna Łukaniszyn-Domaszewska, PhD 588

WOMEN DONATIONS TO SWEDISH RELIGIOUS INSTITUTIONS
PhD student Ciocoiu Elena-Adriana 599

РОЛЯТА НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА ЗА ОПАЗВАНЕТО НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО
Студент Димитрийка Атанасова Чакова 606

КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО КАТО РЕСУРС ЗА МЕСТНОТО ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ В МАЛКИТЕ ГРАДОВЕ
Студент Николина Кирякова 615

РЕСУРСНИ И ОРГАНИЗАЦИОННИ ПРЕДПОСТАВКИ ЗА ВНЕДРЯВАНЕ НА ИИ-БАЗИРАНИ СИСТЕМИ В БЪЛГАРСКИТЕ ЧИТАЛИЩА

Доц. д-р Александрина Александрова[1]
Гл. ас. д-р Атанаска Решеткова[2]
Гл. ас. д-р Евгени Овчинников[3]

Резюме: *Докладът изследва готовността на българските читалища за внедряване на ИИ-базирани системи чрез анализ на основни организационни, ресурсни, инфраструктурни и дигитални предпоставки. Концептуалната рамка се основава на съвременни модели за организационна готовност за ИИ, адаптирани към спецификата на културните институции. Резултатите показват наличие на отделни организационни и технологични предпоставки, но и неравномерност и ограничен обхват на този капацитет в читалищната мрежа. На тази основа са формулирани насоки за развитие на ресурси и компетентности за бъдещо внедряване на ИИ-базирани решения.*

Ключови думи: *читалище, културно-историческо наследство, изкуствен интелект, ИИ-базирани системи, финансиране*

JEL: O33, Z11, O38, L86

RESOURCE AND ORGANISATIONAL PREREQUISITES FOR IMPLEMENTING AI-BASED SYSTEMS IN BULGARIAN CHITALISHTE COMMUNITY CULTURAL CENTRES

Assoc. Prof. Aleksandrina Aleksandrova, PhD
Head Assist. Prof. Atanaska Reshetkova, PhD
Head Assist. Prof. Evgeni Ovchinnikov, PhD

Abstract: *The paper examines the readiness of Bulgarian chitalishte community cultural centres to implement AI-based systems by analysing key organisational, resource, infrastructural, and digital prerequisites. The conceptual framework draws on contemporary models of organisational AI readiness adapted to the specific context of cultural institutions. The results indicate the presence of certain organisational and technological prerequisites, but also unevenness and limited capacity across the chitalishte network. Based on these findings, the paper outlines directions for developing the resources and competencies required for the future implementation of AI-based solutions.*

[1] a.alexandrova@uni-svishtov.bg, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов
[2] a.reshetkova@uni-svishtov.bg, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов
[3] e.ovchinnikov@uni-svishtov.bg, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов

Key words: *chitalishte, community center, cultural and historical heritage, artificial intelligence, AI-based systems, funding*

JEL: O33, Z11, O38, L86

1. Въведение

В епохата на експоненциално развитие на дигиталните технологии, изкуствения интелект и ИИ-базираните системи за управление на данни, читалищата са изправени пред предизвикателството да преобразуват своите изключително богати физически и нематериални архиви в съвременни информационни ресурси. Внедряването на системи с изкуствен интелект (ИИ) като компютърно зрение за дигитализация и транскрипция на исторически ръкописи или алгоритми за обработка на естествен език за систематизация на фолклорен текстови архив предлага нови възможности за опазване и популяризиране на националното културно наследство. Преходът към ИИ-базирани решения обаче изисква задълбочен анализ на настоящата инфраструктура, дигиталната грамотност на служителите и готовността на тези исторически утвърдени институции за технологична трансформация. Целта на настоящия доклад е да се оцени готовността на българските читалища за внедряване на ИИ-базирани системи чрез анализ на основните инфраструктурни, кадрови, организационни и дигитални предпоставки, както и да се идентифицират ключови ограничения и насоки за изграждане на необходимия капацитет.

2. Място и роля на читалищата в културната екосистема

Българските народни читалища заемат централно място в културната екосистема на страната. В същността си, те представляват специфичен институционален модел за общностно развитие, просвета и социална интеграция (UNESCO, 2016). Исторически и антропологично, тяхното възникване през епохата на българското Възраждане се обосновава с инициативата, стремежа и потребността на местната общност от светско образование. Липсата на независима българска държава и държавни културни институции като музеи, галерии и архиви през този период, налага необходимостта възрожденските читалища да поемат отговорността за търсенето, събирането и опазването на исторически артефакти, археологически находки, ръкописи и редки книги (Nenova, 2024). Тяхната дейност се оказва ключова и за кодификацията на българския език и националната идентичност, тъй като читалищните дейци записват народни песни, приказки, обичаи и фолклорни традиции, което от една страна полага основите на българската етнография и музеология, а от друга – това са първите стъпки в процеса по опазването на българското нематериално културно и историческо наследство.

В съвремието, читалищата могат да се дефинират като многофункционални културно-просветни центрове (National Policies Platform, 2026). За разлика от традиционните публични библиотеки и западноевропейски литературни салони, те съчетават в едно функциите на библиотека, читалня, училище за възрастни, център за любителско творчество и граждански дебати (Nenova, 2024; UNESCO, 2016). Предвид посоченото, и фактът, че според официалните данни на Министерство на културата в Република България през 2026 г., читалищата са над 3500 на брой, може да се твърди, че читалищната мрежа в страната е фундамент на местната културна инфраструктура (Регистър на народните читалища и читалищните сдружения, 2026). С особена значимост това важи за малките населени места и селските райони, които поради своята географска отдалеченост и икономическа ограниченост често разполагат с ограничена възможност да поддържат функционална културна екосистема, състояща се от отделни библиотеки, читални, театри, галерии, центрове за изкуства, танци и пр.

В съвременния контекст читалищата могат да се идентифицират и като оперативен медиатор между общностите и политиките за опазване на националното културно наследство, поради което „Практическият опит на българското читалище в осигуряване на жизнеността на нематериалното културно наследство“ е вписан в Регистъра на добрите практики на ЮНЕСКО (UNESCO, 2016). Читалищата поддържат жизнеността на автентичния фолклор, традиционните занаяти и предаваната устно история чрез хиляди любителски състави, фолклорни ансамбли и местни фестивали (UNESCO Multimedia Archives, 2017).

3. Предпоставки за внедряване на ИИ-базирани системи

Готовността за внедряване на изкуствен интелект може да се определи като способността на организацията ефективно да внедрява и използва ИИ технологии по начин, който повишава създаваната от тях стойност (Ali & Khan, 2025, p. 225). Понятието служи за оценяване и характеризиране на съществуващите ИИ способности на организацията, като се прави разграничение между готовността като обективно състояние и готовността като визия, стратегия и мотивация за развиване на приложението на ИИ в организациите.

В научната литература внедряването на изкуствен интелект в организациите от публичния сектор се разглежда като процес, обусловен не само от наличието на подходящи технологии, но и от съвкупност от организационни и външни фактори. В систематичния си преглед на научните съчинения по темата, Мадан и Ашок (2023) систематизират факторите, влияещи върху приемането на ИИ, като ***технологични, организационни и контекстуални фактори от средата*** (Madan & Ashok, 2023). Авторите открояват и ***абсорбционния капацитет*** на организацията, т.е. способността ѝ да разпознава, усвоява и прилага ново знание. Приложено към

българските читалища, това предполага, че готовността за внедряване на ИИ-базирани системи следва да се оценява не само чрез наличната дигитална инфраструктура, но и чрез човешкия ресурс, компетентностите, организационния капацитет, финансовите възможности и подкрепящата институционална среда.

В по-широк контекст, готовността за внедряване на AI може да се концептуализира като организационен конструкт, който има осем агрегирани дименсии: (1) готовност на обкръжаващата среда, (2) технологична готовност, (3) информационна готовност (4) инфраструктурна готовност, (5) готовност на данните, (6) готовност на участниците (в организацията), (7) готовност на потребителите, и (8) готовност на процесите (Tehrani et al., 2024). Адаптирането на тези дименсии към реалността на българските културни институции и в частност – българските читалища, създава една детайлна картина на изследвания феномен.

4. Ресурсна готовност за внедряване на ИИ-базирани системи в читалищата

Емпиричната оценка на готовността за внедряване на ИИ-базирани системи в българските читалища е затруднена основно заради липсата на систематизирани данни и утвърдена методология, подходящи за подобен анализ. Поради това настоящото изследване не цели измерване на готовността за въвеждане на ИИ-базирани системи в нейната цялост, а разглежда два косвени индикатора за отделни елементи на ресурсния, организационния и инфраструктурния капацитет на читалищата. Първият индикатор е участието в международни образователни и културни програми (Еразъм+), което служи като мярка за опит в управлението на проекти, достъп до международни мрежи и капацитет за кандидатстване по външни програми. Вторият косвен индикатор е наличието на дигитална инфраструктура под формата на *дигитални клубове*[4], което отразява наличие на финансирана дигитална инфраструктура и възможност за предоставяне на дигитални услуги.

4.1. Проектна активност на читалищата по Програма „Еразъм+“

Съгласно условията за участие в Програма „Еразъм+“ читалищата могат да кандидатстват в секторите „Образование за възрастни“ (ОВ) и „Младеж“ (М), в рамките на Ключова дейност 1 – „Образователна мобилност за граждани“ (КД 1) и Ключова дейност 2 – „Сътрудничество между организации и институции“ (КД 2), при спазване на условията за съответната процедура. В настоящото изследване са включени процедурите за акредитация и

[4] По Процедура BG-RRP-1.024 „Изграждане на мрежа от дигитални клубове“, администрирана от Министерството на труда и социалната политика

мобилност, младежки обмени и участие, както и малки партньорски проекти и партньорства за сътрудничество[5].

В анализа са разгледани резултати от селекционните процедури по двете ключови дейности и двата сектора, публикувани на официалния уебсайт[6] на Центъра за развитие на човешките ресурси в България. Окончателният набор от данни обхваща 2024 г., 2025 г. и публикуваните към момента на събирането на данните резултати за 2026 г. – до м. юни за КД 1 и до м. юли за КД 2. Наборът съдържа 2 942 записа за 997 отделни организации[7]. В рамките на консолидирания масив чрез анализ на наименованията на участниците, са идентифицирани кандидатурите, подадени от читалища. Броят на записите в масива, които са свързани с читалища, е 93 и представлява 3,16% от общия брой записи, като те се отнасят до 31 различни читалища. Подробното разпределение за участието на читалищата в конкретните дейности по Програма „Еразъм+“ е представено в Таблица 1.

Таблица 1. Проектна активност на българските читалища по Програма „Еразъм+“, 2024–2026 г.

Направление по КД / сектор	Общо заявления	Заявления от читалища	Дял на читалищата
Ключова дейност 1 – Образователна мобилност	1 851	74	4,00%
Ключова дейност 2 – Сътрудничество	1 091	19	1,74%
Образование за възрастни	841	26	3,09%
Младеж	2 101	67	3,19%

Източник: Изчисления на авторите

През разглеждания период броят на кандидатурите от читалища нараства от 20 през 2024 г. до 45 през 2025 г., а до средата на 2026 г. са отчетени 28 кандидатури. На равнище *Ключови дейности* за целия изследван период, участието на читалища е по-изразено в КД 1. Там са регистрирани 74 заявления за кандидатстване, или 4,00% от общо 1 851 за тази дейност. В КД 2 са отчетени 19 заявления от читалища, които представляват 1,74% от всички 1 091 кандидатури.

Най-високо относително участие в конкурсните процедури на читалища се наблюдава при младежките обмени KA152-YOU (5,28%), краткосрочните проекти за мобилност в образованието за възрастни KA122-ADU

[5] Анализирани са процедурите KA120-ADU, KA121-ADU, KA122-ADU, KA150-YOU, KA151-YOU, KA152-YOU, KA153-YOU, KA154-YOU и KA155-YOU по КД 1, както и KA210-ADU, KA210-YOU, KA220-ADU и KA220-YOU по КД 2.

[6] Виж: www.hrdc.bg

[7] Изтеглени са 25 файла, които са консолидирани в първоначална база данни с 3 094 записа. Данните за 2023 г. се отнасят само за част от процедурите по Ключова дейност 2 и не предоставят съпоставима информация за всички разглеждани дейности и сектори. Поради това записите от 2023 г. са изключени от последващия анализ.

(5,22%) и DiscoverEU – действие за приобщаване KA155-YOU (5,13%). Разгледано по сектори, участието на читалищата е сходно: 3,09% в сектор ОВ и 3,19% в сектор М.

4.2. Изграждане на дигитални клубове

Дигиталните клубове са създадени по процедура BG-RRP-1.024 „Изграждане на мрежа от дигитални клубове“ на Министерството на труда и социалната политика с финансиране от Националния план за възстановяване и устойчивост. Дигиталният клуб представлява физическа точка за безплатен достъп до компютърна техника, интернет свързаност и електронни ресурси за обучение и самообучение. Той е локална инфраструктура за достъп до дигитални технологии, онлайн обучение и подкрепа при тяхното използване.

За идентифициране на читалищата с дигитален клуб е използван публичният регистър на дигиталните клубове[8]. Установени са 1012 дигитални клуба, регистрирани от читалища. Териториалното разпределение показва наличие на регистрирани дигитални клубове във всички 28 области на страната. На равнище статистически райони най-голям брой уникални читалища са регистрирани в Югозападния район (196), Северозападния (193) и Южния централен (191), докато най-малък е броят им в Югоизточния район (131). Данните показват широко териториално покритие на инициативата, но същевременно неравномерна концентрация на регистрираните читалища между отделните области и региони.

4.3. Изводи и насоки за изграждане на капацитет

Съществена констатация от проведения анализ е ограниченият обхват на проектната активност сред читалищната мрежа. При над 3500 регистрирани читалища в страната, под 1% от тях участват в анализираните процедури по „Еразъм+“. Макар анализът да обхваща само определени допустими процедури и да не отразява всички възможни форми на проектна активност, резултатът показва, че участието в разглежданите международни конкурсни механизми е концентрирано в сравнително ограничен кръг читалища. Това дава основание да се предполага неравномерно разпределение на проектния и административния капацитет в рамките на мрежата. Подобни ограничения са идентифицирани и в предходно изследване върху български читалища, в което като проблемни области се посочват недостатъчното финансиране, ограниченият човешки капацитет, технологичните дефицити и липсата на устойчива институционална подкрепа (Петкова, 2025). Същевременно наличието на читалища, които активно участват в разглежданите конкурсни процедури, показва съществуването на определен административен и проектен

[8] Регистърът е достъпен на адрес: tinyurl.com/DigitalClubs-Bulgaria и се актуализира периодично и към 28.09.2026 е използвана база данни, която съдържа 1 149 записа за създадени дигитални клубове.

потенциал. Този капацитет би могъл да бъде използван при бъдещи инициативи за дигитална трансформация и внедряване на ИИ-базирани решения, но сам по себе си не може да се разглежда като доказателство за цялостна готовност за внедряване на ИИ.

Наличието на дигитални клубове в 1 012 читалища показва широко разпространение на част от предпоставките за организационна готовност за внедряване на ИИ. Най-пряк е приносът към инфраструктурната и технологичната готовност, както и към изграждането на базов човешки и потребителски дигитален капацитет. Функциониращите клубове разполагат с нови компютърни работни станции и софтуер, интернет свързаност и обучен наставник, който подпомага потребителите при използването на дигитални технологии. Все пак обаче, въздействието върху информационната и процесната готовност е по-скоро косвено.

Ресурсната и инфраструктурната обезпеченост представляват само част от по-широкия конструкт на готовността за внедряване на ИИ-базирани системи. Реалното им прилагане предполага наличие и на подходящи дигитални данни и информационни ресурси, компетентности, адаптивни организационни процеси, подкрепяща институционална среда и готовност на потребителите да възприемат нови услуги. Поради това изграждането на капацитет следва да бъде насочено не само към осигуряване на техника и финансиране, а към комплексно развитие на човешките, организационните, информационните и технологичните предпоставки за използване на ИИ.

5. Заключение

Готовността на българските читалища за внедряване на ИИ-базирани системи следва да се разглежда като многомерен процес, зависещ не само от технологичната обезпеченост, но и от организационния, човешкия и ресурсния капацитет. Очертава се необходимостта от последователно изграждане на инфраструктурен, кадрови и организационен капацитет на читалищата за внедряване на ИИ-базирани системи. В този контекст бъдещите политики следва да насърчават не само достъпа до технологии и финансиране, но и развитието на компетентности, партньорства и устойчиви механизми за внедряване на ИИ в дейността на читалищата.

Благодарности

Настоящата публикация е разработена в рамките на проект BG175467353-2025-08-0248 „Епистемична устойчивост на изкуствения интелект: универсална рамка за оценка в индустриални и управленски системи“, Административен договор № КП-06-Н95/16 от 10 декември 2025 г.

Използвани източници

Петкова, К. (2025). Народните читалища и дигиталното разделение: Между локалната активност и системните ограничения. *Културно-историческо наследство: опазване, представяне, дигитализация, 11*(2), 164–176. https://doi.org/10.55630/KINJ.2025.110213

Министерство на труда и социалната политика. (n.d.). BG-RRP-1.024 – Изграждане на мрежа от дигитални клубове. ИСУН 2020. https://eumis2020.government.bg/bg/s/Procedure/Info/c896911a-6f1a-4ca9-b9f7-f75af484794d

Регистър на народните читалища и читалищните сдружения, Министерство на културата в РБългария, http://chitalishta.com/regions

Център за развитие на човешките ресурси (2026), https://hrdc.bg

Ali, W., & Khan, A. Z. (2025). Factors influencing readiness for artificial intelligence: A systematic literature review. *Data Science and Management*, 8(2), 224–236. https://doi.org/10.1016/j.dsm.2024.09.005

Madan, R., & Ashok, M. (2023). AI adoption and diffusion in public administration: A systematic literature review and future research agenda. *Government Information Quarterly*, 40(1), 101774

European Education and Culture Executive Agency. (2026, March 31). Bulgaria: 8.1 General context. Youth Wiki. https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/chapters/bulgaria/81-general-context

Nenova, S. (2024). Establishment, specifics and development of the chitalishte during the Bulgarian nation-building period. *Journal of Urban Ethnology*, 22, 144–155. https://doi.org/10.23858/JUE22.2024.009

Nenova, S. (2025). Educational activities for safeguarding of the cultural heritage in the chitalishte – problems and perspectives. (2025). *Research Announcements „Heritage BG“*, 3, 74-81

Tehrani, A. N., Ray, S., Roy, S. K., Gruner, R. L., & Appio, F. P. (2024). Decoding AI readiness: An in-depth analysis of key dimensions in multinational corporations. *Technovation*, 131, 102948. https://doi.org/10.1016/j.technovation.2023.102948

UNESCO (2016). Bulgarian Chitalishte (Community Cultural Centre), practical experience in safeguarding the vitality of the Intangible Cultural Heritage. UNESCO Intangible Cultural Heritage. https://ich.unesco.org/en/BSP/bulgarian-chitalishte-community-cultural-centre-practical-experience-in-safeguarding-the-vitality-of-the-intangible-cultural-heritage-00969